

Moderátorské tváře

hlavních zpravodajských relací
České televize a TV Nova
z pohledu reprezentace věku

zpráva z výzkumu
Kateřina Kňapová

Tato publikace vznikla v rámci projektu Síť ambasadorů a ambasaderek proti ageismu v médiích. Projekt je podpořen Ministerstvem práce a sociálních věcí v dotačním programu na podporu veřejně účelných aktivit seniorských a proseniorských organizací s celostátní působností. Projekt je spolufinancován ze státního rozpočtu České republiky, odráží výhradně názory autora a MPSV ČR nenese zodpovědnost za žádné užití informací tam obsažených.

Klíčová slova: věk, média, zpravodajství, ageismus

Vydala: Alternativa 50+, Praha, 2015.

Vydání první

Autorka: Mgr. Kateřina Kňapová

Návrh obálky, grafická úprava a sazba: Roman Piják

Jazyková korektura: Zdena Sluková

Adresa společnosti:

U Průhonu 1567/7a, Praha 7, 170 00

www.alternativaplus.cz, info@alternativaplus.cz

©Alternativa 50+, 2015

ISBN: 978-80-905711-8-1

Úvod

Téma věku, stárnutí a ageismu se stává vzhledem k proměně věkového složení společnosti a fenoménu stárnutí populace čím dál více důležité. Stárnutí a stáří jako takové je zároveň silně spojeno s negativním vnímáním, stereotypy či diskriminací. Jedním z možných vysvětlení tohoto pouta je i způsob, jakým se k tématu věku staví média a jakým způsobem je stárnutí a stáří konstruováno ve veřejné debatě.

Právě zde přichází místo pro ageismus, což je koncept, který se v sociálně-politické praxi objevuje už více než 50 let. Stručnou definici ageismu nabízí Vidovičová (2005: 6): „*Ageismus je ideologie založená na sdíleném přesvědčení o kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází lidského životního cyklu manifestovaná skrze proces systematické, symbolické i reálné stereotypizace a diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku a/nebo na jejich příslušnosti k určité generaci.*“

Ikdyž se ageismus vztahuje k věku obecně a tedy i k různým generacím, v souvislosti s tzv. demografickou panikou, tedy obavami ze změn věkové struktury populace, jej spojujeme častěji se stereotypy a diskriminací starších lidí. Tzv. demografická panika je založená na představách, že „*blahobyť národa – ať už je měřený pokrokem, technologiemi, kulturou nebo bohatstvím – je přímo závislý na věkovém rozložení populace.*“ (Bytheway, 1995: 53) V demografické panice se odráží negativní stereotypy, které se ke stáří jako takovému pojí a které mají za následek vnímání stárnutí jako jevu, kterému je se třeba bránit.

Na základě výše popsaných předpokladů – tedy poměrně silné přítomnosti ageismu a stereotypů souvisejících s věkem až do stupně diskriminace vyvstává otázka, jakým způsobem může ke stereotypům souvisejících s věkem přispívat i mediální reprezentace různých věkových skupin. Vedle výzkumů reprezentace stáří a stárnutí v mediálních obsazích (např. Sokačová, Králíková, Vávra, Wichterlová, 2005) je dalším tématem, kterým je třeba se zabývat, reprezentace věku v případě těch, kdo tyto mediální obsahy zprostředkovávají, tedy nejčastěji televizní moderátoři či moderátorky.

Postavení moderátora či moderátorky je specifické v tom, že na jedné straně fungují jako ten, kdo předává divákovi zprávu, jež sama o sobě nějakým způsobem reprezentuje určité kulturní vzorce a se stereotypy do určité míry sama pracuje (Trampota, 2006: 91). Na druhé straně i sám moderátor či moderátorka představují určitý prvek v sebe prezentaci média, zejména v kontextu hlavního zpravodajství. „*Každá zpravodajská relace se snaží v příjemci vzbudit pocit důvěryhodnosti a aktuálnosti.*“ (Trampota, 2006: 99). K těmto hodnotám a jejich vzbuzování pak přispívá například oblečení moderátorů a moderátorek nebo způsob jejich vyjadřování. Samotné spojení moderátora či moderátorky s hodnotami, které reprezentují, nicméně samo může podléhat určitým představám a stereotypům, například v souvislosti s genderem nebo věkem, což je i téma, kterému se věnuje tento výzkum.

Metodologie výzkumu

Hlavním zdrojem dat pro výzkum byly veřejně dostupné informace o věku osob, které byly nebo jsou moderátorem či moderátorkou hlavních zpráv na vybraných televizních stanicích – TV Nova a Česká televize. V případě České televize začíná sledované období rokem 1993 a tedy vznikem samostatné veřejnoprávní televize, v případě TV Nova pak rokem 1994, kdy televize vznikla. Data zahrnují i moderátory a moderátorky, kteří hlavní televizní zpravodajskou relaci moderují doposud. Sledovanou proměnnou je věk, zejména pak věk, kdy dané moderátorky či moderátoři začínají a končí na pozici v hlavních zprávách. Doplňkovými daty jsou pak údaje o změnách v managementu (funkční období jednotlivých generálních ředitelů) a rovněž možné institucionální ukotvení diverzity mezi zaměstnanci.

Výzkum hledal odpověď na čtyři základní výzkumné otázky:

- Jak se od začátku 90. let proměnily hlavní tváře televizního zpravodajství na velkých českých stanicích?
- Koresponduje nějak tato změna se změnami v managementu, konkrétně na postu generálního ředitele?
- Jak si Česko stojí v porovnání s dalšími zeměmi?
- Jaké širší důsledky může tato reprezentace televizních „hvězd“ mít pro vnímání věku ve veřejné debatě?

Analýza tváří hlavních zpravodajských relací České televize a TV Nova od roku 1993 do současnosti z pohledu věku

Při pohledu na minulé a současné tváře hlavních zpravodajských relací na České televizi a TV Nova z hlediska jejich věku lze vystopovat určité trendy ale také vývoj.

Za sledované období se na obrazovce veřejnoprávní České televize a soukromé TV Nova objevilo 15, resp. 20 tváří, ke kterým existují dohledatelné veřejně údaje o datu narození a době působení. V případě České televize je poměr mužů a žen 8:7, v případě TV Nova 8:12. Vyšší počet moderátorů a moderátorek v případě Televizních novin TV Nova může být pravděpodobně dán i tím, že od počátku moderuje Televizní noviny dvojice, zatímco Česká televize na tento model přechází až v roce 1998, ale také vyšší fluktuací moderátorů a moderátorek. Pokud se podíváme na průměrnou dobu, kterou moderátor či moderátorka tuto práci vykonávali, u Novy je to přibližně 6 let a u České televize je to pak 10 let, s tím, že na TV Nova působí a působili jen tři lidé, kteří na obrazovce působí více než 10 let – Karel Voříšek, Lucie Borhyová a Rey Koranteng. V případě České televize se moderátoři dělí do dvou přibližně stejně velkých skupin – na ty, kteří moderovali 9 a více let, a na ty, kteří moderovali 2-3 roky.

Pro tuto analýzu je ale mnohem zajímavější věkové složení. Zkoumanými údaji byly věk, v němž se moderátoři či moderátorky objevili na televizní obrazovce, věk, kdy ji v daném médiu opustili, a z toho vypočítaný průměrný věk. Nedílnou součástí analýzy jsou i srovnání věku mužů a žen. Právě v něm nacházíme jak na straně veřejnoprávní České televize, tak na straně soukromé TV Nova největší rozdíly.

Začátky a konce působení na obrazovce

Když se podíváme na průměrný věk začátku kariéry u moderátorek Událostí a Televizních novin, najdeme jen poměrně malý rozdíl – v případě České televize je to 29,8 let, v případě TV Nova 29 let. Kde nicméně vidíme rozdíl, je počet moderátorek, které začínají ve věku 20 – 25 let – v České televizi jsou 2 ze 6, na Nově je jich 6 ze 13 celkem. Rozdíl je také v tom, že obrazovku soukromé televize opouštějí průměrně v mladším věku – zatímco v České televizi je to 39,5 let, na Nově je to 34,5 let.

VTV Nova také vidíme větší věkový rozdíl mezi muži a ženami, co se týče začátku působení na obrazovce – zatímco v případě veřejnoprávní České televize je rozdíl mezi věkem začínajících moderátorek a moderátorů hlavní zpravodajské relace necelé 4 roky, na TV Nova je to 8,8 let. Na tomto údaji se výrazně podílejí Pavel Dumbrovský a Martin Pouva, kteří začali moderovat hlavní zprávy ve 48, resp. 51 letech.

Když se díváme na začátek kariér jednotlivých moderátorů a moderátorek, můžeme se zaměřit také na jejich předchozí profesní historii. Zatímco v případě České televize se jedná o především v České televizi nebo jiných médiích už předtím působící novináře a novinářky, v případě TV Nova jsou předchozí profesní zkušenosti moderátorů či moderátorek pestřejší. Pravděpodobně nejviditelnějšími příklady jsou modelky, tanečnice či herečky, byť s předchozí novinářskou zkušeností, jako například Renáta Czadernová, Kristina Kloubková nebo Michaela Ochotská nebo dříve Nicol Lenertová či Martina Kociánová.

Když analyzujeme věkové rozdíly týkající se odchodu z moderování hlavní zpravodajské relace, musíme mít logicky na paměti, že se ne vždy jedná o vynucený odchod. Pravděpodobně existují motivace v podobě dalšího rozvoje kariéry nebo touze po změně. I zde můžeme identifikovat rozdíly mezi Českou televizí a TV Nova – zatímco v případě veřejnoprávní televize je rozdíl mezi průměrným věkem odchodu z obrazovky u žen a mužů 0,5 roku (40,3, resp. 40,8 let), v případě TV Nova se jedná podobně

jako v případě začátků o rozdíl 10,5 let. Do těchto údajů se nepočítá věk moderátorů a moderátorek, které ve zpravodajství působí v současnosti. Můžeme se domnívat, že rozdíly ve věku, kdy moderátoři či moderátorky začínají, se přenesou i do věku odchodu.

Změny v managementu, změny na obrazovce?

Pokud se podíváme na možné souvislosti mezi konci jednotlivých moderátorů a moderátorek a změnami v managementu, konkrétně na pozici generálního ředitele, Česká televize a Nova vykazují určité rozdíly. V případě TV Nova se tváře obměňují více méně průběžně a výrazné „hromadné“ odchody v souvislosti se změnami v managementu nejsou patrné. V České televizi je ale situace jiná – můžeme vidět výraznou změnu v roce 2012, tedy rok po nástupu nového generálního ředitele, kdy končí hned tři moderátoři a jedna moderátorka. K této změně došlo v souvislosti s transformací hlavní zpravodajské relace Události. Generálním ředitelem je v té době Petr Dvořák, který předtím působil právě v TV Nova. Všem končícím bylo více než 44 let. Moderátorkami v této době zůstaly 43letá Jolana Voldánová a 47letá Marcela Augustová, což by samo o sobě popíralo motivace k výměně související s věkem. Na druhou stranu ale Voldánovou a Augustovou doplňuje Aneta Savarová, které je v té době 26 let, a Jakub Železný, kterému je 39 let. Voldánová nicméně v roce 2013 končí a na její místo nastupuje Daniela Písařovicová, které je v té době 37 let. Zejména angažmá Savarové ale naznačuje, že i v rámci veřejnoprávního zpravodajství existuje určitý trend k prezentaci mládí a atraktivitu.

České tváře zpravodajství v mezinárodním srovnání

Trend k obsazování hlavního zpravodajství atraktivními mladými tvářemi není univerzální a částečně souvisí s chápáním role zpravodajství a s mediální kulturou dané země nebo regionu. O tom, že se nejedná o náhodný trend, svědčí i srovnání věku moderátorů a moderátorek hlavních zpravodajských relací 19 stanic (BBC, CBC, CNN, ČT, ETV, Fox News Channel, France24, ITV, Markíza, Nova, NTV, ORF, Prima, RTV SLO, SVT, TA3, TV JOJ, TVP, TVR) z 13 zemí (Kanada, ČR, Estonsko, Francie, Polsko, Rakousko, Rumunsko, Rusko, Slovensko, Slovinsko, Švédsko, USA, Velká Británie), který provedli studentky a studenti Studií nových médií na FF UK (Šlerka, 2015). Ze srovnání vyplynulo, že průměrný věk moderátorů a moderátorek na stanicích ve střední a východní Evropě byl 38 let a v západní Evropě a USA 44 let. Z vlastní analýzy aktuálních tváří České televize a TV Nova pak tyto údaje vychází na 39,5 let, respektive 38,3 let. Jak veřejnoprávní televize, tak největší komerční televize tedy z trendu typického pro východní a střední Evropu nijak nevybočují.

Za zmínku stojí i další zjištění, které z tohoto studentského výzkumu vyplývá. *„Prvních deset nejmladších moderátorů jsou ženy a 8 z 10 jsou z východního bloku. Oproti tomu z deseti nejstarších moderátorů je jen jeden z východního bloku a jen jedna je žena“* (Šlerka, 2015). Z tohoto pohledu dostává analýza tváří vedle věkového i genderový rozměr, který je nicméně podobný jak v případě západní Evropy a Severní Ameriky, tak střední a východní Evropy. Můžeme se domnívat, že reprezentace genderu může souviset s kulturními představami o hodnotách, které ženy a muži stereotypně představují, a důležitosti těchto hodnot z hlediska reprezentace ve zpravodajství. Jinými slovy – pokud je s muži spojována hodnota moudrosti nebo vážnosti, bude tato hodnota ovlivňovat image moderátora hlavních zpráv tak, aby ji určitým způsobem ztělesnil. Pokud je naopak se ženami spojována především hodnota krásy, mládí nebo něhy, projeví se reprezentace těchto hodnot i ve výběru moderátorek hlavních zpráv, byť třeba takové hodnoty nekorespondují s hodnotami zpravodajskými.

Televizní tváře a institucionální zabezpečení diverzity

Vedle samotného srovnání konkrétních televizních tváří a jejich věku je třeba se zaměřit i na institucionální zabezpečení diverzity. Existuje ve sledovaných televizích nějaký strategický dokument, který by se tématem diverzity (a to jak vnější, tak vnitřní) zabýval?

V případě České televize existuje jak zákonná úprava veřejnoprávního vysílání, tak Kodex ČT. Článek 13 Kodexu, konkrétně odstavec 2, který říká, že: *„Česká televize nebude kohokoliv při svém provozu nebo v programu diskriminovat, zejména z důvodů pohlaví, věku, rasy, sexuální orientace, národnosti, etnické příslušnosti, náboženství nebo příslušnosti k určité sociální skupině.“* (Rada České televize, 2003 : 23) Co se diverzity jako takové týče, strategické dokumenty, které by zakotvovaly a specifikovaly vnitřní nastavení diverzity managementu, neexistují, nebo nejsou veřejně dostupné. Z hlediska diverzity „vnější“, tedy směřované např. na programovou skladbu, je Česká televize vázána nejen Kodexem, ale i Zákonem o České televizi, který diverzitu zakotvuje v § 2, odst. 2, písmenu c jako jeden z úkolů televize co veřejnoprávního média: *„vytváření a šíření programů a poskytování vyvážené nabídky pořadů pro všechny skupiny obyvatel se zřetelem na svobodu jejich náboženské víry a přesvědčení, kulturu, etnický nebo národnostní původ, národní totožnost, sociální původ, věk nebo pohlaví tak, aby tyto programy a pořady odrážely rozmanitost názorů a politických, náboženských, filozofických a uměleckých směrů, a to s cílem posílit vzájemné porozumění a toleranci a podporovat soudržnost pluralitní společnosti.“*

V případě TV Nova dokumenty vztahující se k diverzitě a to jak vnější, tak vnitřní nejsou veřejně dohledatelné.

Závěr:

Jak Česká televize, tak TV Nova nijak výrazně nevybočují z trendu východoevropských a středoevropských médií, která jsou charakteristická obecně nižším průměrným věkem moderátorů a moderátorek, než je tomu u médií fungujících v západní Evropě či USA. Zároveň se v jejich případě nepodařilo dohledat odpovídající strategický dokument, který by se zabýval věkovou diverzitou přímo uvnitř daného média.

Fakt, že průměrný věk moderátorů a moderátorek se pohybuje kolem 38 a 39 let a zejména v případě žen pak existuje silnější trend k obsazování mladších moderátorek, což může mít za následek posilování stereotypů, jak v souvislosti s věkem, tak genderem. Zejména v případě TV Nova můžeme vysledovat poměrně velký rozdíl mezi průměrným věkem moderátorky a moderátora, což lze interpretovat i jako posilování stereotypních genderových rolí, kdy mezi „ženské“ atributy patří především mládí a krása, a mezi mužské moudrost a serióznost. V případě České televize tu sice tak velké rozdíly mezi moderátory a moderátorkami nejsou, nicméně i tak průměrně ve srovnání se západními médii nízký věk může nadále prohlubovat stereotypy spojované s věkem. I když spíše jako nezamýšlený důsledek, je spojení relativně mladých tváří moderátorů a moderátorek, a sebe prezentace hodnot, jež mají obě média reprezentovat (zejména aktuálnosti), svého druhu legitimizací věkových stereotypů.

Literatura a zdroje:

BYTHEWAY, Bill. Ageism. 1st pub. Buckingham: Open university press, 1995. ISBN 03-351-9175-4.

RADA ČESKÉ TELEVIZE. Kodex České televize: zásady naplňování veřejné služby v oblasti televizního vysílání [online]. Praha: Česká televize, 2003, 46 s. [cit. 2015-11-26]. ISBN 80-850-0546-8. Dostupné z: <http://img.ceskatelevize.cz/boss/image/contents/kodex-ct/pdf/kodex-ct.pdf>

SOKAČOVÁ, Linda, Alena KRÁLÍKOVÁ, Martin VÁVRA a Lada WICHTERLOVÁ. Reprezentace seniorů a senierek v médiích. Feminismus.cz [online]. Praha: Gender Studies, o.p.s., 2005, 2005-09-30 [cit. 2015-11-26]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/reprezentace-senioru-a-senierek-v-mediich-3>

ŠLERKA, Josef. Jak je to s věkem moderátorů hlavních zpráv aneb stárnem od východu na západ. Data Boutique [online]. Praha, 2015, 2015-01-21 [cit. 2015-11-26]. Dostupné z: <http://databoutique.cz/post/74072003688/jak-je-to-s-v%C4%9Bkem-moder%C3%A1tor%C5%AF-hlavn%C3%ADch-zpr%C3%A1v-aneb>

TRAMPOTA, Tomáš. Zpravodajství. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-736-7096-8.

VIDOVIČOVÁ, Lucie a Ladislav RABUŠIC. Věková diskriminace - ageismus: úvod do teorie a výskyt diskriminačních přístupů ve vybraných oblastech s důrazem na pracovní trh [online]. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2005, 54 s. [cit. 2015-11-26].

Zákon č. 483/1991 Sb., o České televizi.